

УДК: 37.035:172.15

Підготовка вчителів до діяльності з національно-патріотичного виховання учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти

ШИНКАРЕНКО В'ячеслав – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0929-9160>

SHYNKARENKO Vyacheslav – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

МІРОШНИЧЕНКО Андрій – кандидат філософських наук, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9973-018X>

MIROSHNYCHENKO Andrii – Candidate of Philosophy, Associate Professor, Department of Information and Educational Projects Management, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

DOI:

Анотація. У статті розглядається одна з важливих проблем підготовки вчителів до діяльності з національно-патріотичного виховання учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Основна увага звертається на громадянсько-патріотичне виховання молоді, адже сьогодні воно набуває особливої актуальності з низки причин: зростає рівень інформаційності молодого покоління, процеси демократизації та прояв багатопартійної системи створюють певні труднощі у розумінні молодим поколінням сутності патріотизму та громадянського обов'язку. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови задля досягнення поставленої мети: формування позитивної мотивації вчителів для здійснення патріотичного виховання учнів (ця умова передбачає розвиток у вчителів інтересу до патріотичної проблематики, сприйняття ними патріотичних якостей як професійно значущих), а також формування у них ставлення до патріотизму як соціально-моральної цінності; реалізація додаткової освіти в аспекті патріотичного виховання (для реалізації цієї умови потрібні проектування та апробація додаткових професійних програм підвищення кваліфікації, розрахованих на студентів старших курсів); активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці вчителів до патріотичного виховання учнів. У статті визначено необхідні інформаційні ресурси з патріотичного виховання, з якими потрібно ознайомити вчителів. Обґрунтовано можливості їх застосування у практиці виховної діяльності: бази даних та архіви історичних документів; технології та сервіси для створення інтерактивних проектів; тематичні сайти; інтерактивні презентації; віртуальні тури і віртуальні музеї; web-квести тощо. Висвітлено напрямки роботи нашого авторського семінару-практикуму для вчителів, спрямованого на опанування сутності, змісту, форм, засобів і методів патріотичного виховання. Семінар-практикум для вчителів «Теорія і методика патріотичного виховання учнів», спрямований на розв'язання таких завдань: формування поваги до таких цінностей як справедливість, повага до старших, відповідальність, чесність; утвердження гуманістичної моралі; створення сприятливих умов для самореалізації учнів відповідно до їх можливостей та інтересів; формування шанобливого і толерантного ставлення до інших традицій та культур; утвердження почуття патріотизму й відчуття належності до українського народу та рідної землі; формування відповідальності й соціальної активності учнів; вміння бути демократичним і готовим до участі у процесах самоврядування; формування фізичної та психологічної готовності учнів до конституційного й громадянського обов'язку перед Державою; розвиток мотивації учнів до військової служби; формування правової та політичної культури; утвердження поваги до законодавства, Конституції України, державної мови і державної символіки.

Ключові слова: вчителі, національно-патріотичне виховання, учні, освітній процес, заклади загальної середньої освіти.

PREPARATION OF TEACHERS FOR ACTIVITIES ON NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. The article considers one of the important problems of preparing teachers for the activities of national-patriotic education of students in the educational process of general secondary education. The main focus is on civic and patriotic education of young people, because today it is especially relevant for a number of reasons: the level of information of the younger generation is growing, democratization processes and multi-party system create some difficulties for young people to understand patriotism and civic duty. The pedagogical conditions for achieving this goal are defined and substantiated: formation of positive motivation of teachers for patriotic education of students (this condition involves the development of teachers' interest in patriotic issues, their perception of patriotic qualities as professionally significant), and their attitude to patriotism as; implementation of additional education in the aspect of patriotic education (this condition requires the design and testing of additional professional training programs designed for senior students); active use of information and communication technologies in preparing teachers for patriotic education of students. The article identifies the necessary information resources on patriotic education with which teachers should be acquainted. Possibilities of their application in the practice of educational activity are substantiated: databases and banks of historical documents; technologies and services for creating interactive projects; thematic sites; interactive presentations; virtual tours and virtual museums; web-quests, etc. Educational directions of our author's workshop for teachers aimed at mastering the essence, content, forms, means and methods of patriotic education. Workshop for teachers «Theory and methods of patriotic education of students», aimed at solving the following tasks: the formation of respect for such values as justice, respect for elders, responsibility, honesty; assertion of humanistic morality; creating favorable conditions for self-realization of students in accordance with their abilities and interests; formation of respectful and tolerant attitude to other traditions and cultures; affirming a sense of patriotism and a sense of belonging to the Ukrainian people and homeland; formation of responsibility and social activity of students; ability to be democratic and ready to participate in self-government processes; formation of physical and psychological readiness of students for constitutional and civic duty to the State; development of students' motivation for military service; formation of legal and political culture; affirmation of respect for the legislation, the Constitution of Ukraine, the state language and state symbols.

Key words: teachers, national-patriotic education, students, educational process, general secondary education institutions.

Вступ. У педагогіці, як і в будь-якій іншій науці, є чимало методів навчання й виховання, але життя висуває нові проблеми, вимагаючи адекватних підходів та їх реалізації. У сучасному суспільстві національно-патріотичне виховання молоді набуває особливої актуальності з ряду причин: зростає рівень інформаційності молодого покоління, процеси демократизації та прояв багатопартійної системи створюють певні труднощі у розумінні молодим поколінням сутності патріотизму та громадянського обов'язку. Виникає необхідність здійснення цивільно-патріотичного виховання майбутніх спеціалістів на якісно новому рівні, що сприяє виробленню правильного розуміння патріотизму, громадянської позиції з цього питання.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз публікацій з проблеми дослідження показав, що велике значення для розв'язання проблем підготовки вчителя до професійної діяльності мали фундаментальні дослідження Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, О. Щербакова. Крім зазначених вище науковців, питання загально-педагогічної підготовки знайшло своє розв'язання у працях сучасних педагогів: О. Абдуліної, Л. Ахмедзянової, І. Богданової, Н. Боритко, В. Володько, Ф. Гоноболіна, Г. Сухобської, Н. Талізної, Г. Троцько, М. Фрумкіна, Р. Хмелюк, а також психологів Л. Войтко, С. Максименко, В. Семиченко та ін.

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в

контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Коркишко, В. Кузь, Р. Летронговський, К. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик; О. Стюпіна, К. Чорна та ін. До робіт, що торкаються психологічних аспектів етносвідомості, належать праці І. Беха, М. Боришевського, П. Гнатенко, С. Киричука, В. Павленко, М. Лірен, С. Тагліна, О. Хрущ та ін. [4].

Мета статті. Виявити та обґрунтувати шляхи підготовки вчителів до діяльності з національно-патріотичного виховання учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. У вихованні молодого покоління заклади загальної середньої освіти відіграють провідну роль, тому питання підготовки педагогічних кадрів набуває нині особливої актуальності. Нині головне соціальне замовлення полягає в тому, щоб підняти здійснення освітнього процесу на більш високий, якісно новий рівень, для чого необхідне оновлення загального теоретичного уявлення про зміст навчання та виховання, усвідомлене сприйняття і творче використання здобутих знань. Однак підготовка майбутніх вчителів не відповідає належним чином сучасним вимогам.

Значна частина випускників педагогічних вишів не володіє знаннями та вміннями з цього напрямку виховної роботи і не виявляє інтересу до неї. Це робить

проблему підготовки вчителів до виховної роботи загалом, і до цивільно-патріотичного виховання, зокрема, особливо важливу.

Розглянемо педагогічні умови як сукупність можливостей змісту, форм, методів патріотичного виховання у цілісному педагогічному процесі, вкладених у досягнення поставленої мети. На нашу думку, формуванню готовності освітян до патріотичного виховання учнів сприятиме реалізація наступних педагогічних умов.

1. Формування позитивної мотивації для здійснення патріотичного виховання учнів. Ця умова передбачає розвиток у вчителів інтересу до патріотичної проблематики, сприйняття ними патріотичних якостей як професійно значущих, а також формування у них ставлення до патріотизму як соціально-моральної цінності.

2. Реалізація додаткової освіти в аспекті патріотичного виховання. Для реалізації цієї умови потрібні проектування й апробація додаткових професійних програм підвищення кваліфікації, розрахованих на педагогічних працівників.

3. Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці педагогів до патріотичного виховання учнів.

Трансформація цінностей і смислових орієнтирів сучасного суспільства викликана процесами глобалізації, що, безсумнівно, істотно впливає на сферу освіти. При цьому інформаційні технології, комунікації та медіа істотно впливають на свідомість людей, що, у свою чергу, впливає на все суспільство. Тому сучасний вчитель повинен володіти сучасними технологіями і засобами пошуку, генерування, розповсюдження та застосування освітнього контенту.

Володіння інформаційно-комунікаційними технологіями є важливим складником компетентності сучасного педагога, що зазначено у відповідній нормативній документації. Специфіка застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності педагога визначається, насамперед, її видами, зокрема, виховною діяльністю. Як показує практика підготовки вчителів до реалізації професійної діяльності, володіння цими технологіями необхідне вчителям для грамотного складання й оформлення документації та матеріалів, пов'язаних з організацією і проведенням виховних заходів, зокрема, патріотичної спрямованості. Володіння інтернет-ресурсами дозволить вчителю організувати спільну діяльність учнів зі збору, опрацювання і розміщення матеріалів патріотичного змісту. Знання інформаційно-комунікаційних технологій дозволить організувати оперативне й масове сповіщення про планування і проведення патріотичних заходів та про їх результати.

На нашу думку, вчителів також необхідно ознайомити з інформаційними ресурсами патріотичного змісту та можливостями їх застосування у практиці виховної діяльності, наприклад: бази даних та архіви історичних документів, конкурсні заходи патріотичної спрямованості тощо. Крім того, вважаємо за потрібне заохотити вчителів до роботи з технологіями і сервісами для створення інтерактивних проектів, що отримали

популярність у молодіжному середовищі: тематичні сайти, інтерактивні презентації, віртуальні тури і віртуальні музеї, web-квести, та сформувати навички їх практичного застосування на патріотичному матеріалі (наприклад, віртуальний тур «Моя мала Батьківщина», патріотичні web-квести тощо). Таким чином, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології у виховній діяльності, вчитель отримує досвід її організації за допомогою нових технологій і форматів, психологічно близьких сучасним учням, а також надає можливість залучення учнів до спільної діяльності щодо створення ресурсів патріотичної спрямованості, що має сприяти зростанню ефективності патріотичного виховання молодого покоління.

Для оцінки рівня патріотичного вихованості учнів у закладах загальної середньої освіти нами було проведено експеримент, який показав, що майже в усіх закладах була відсутня позакласна робота з патріотичного виховання. Не на всіх уроках використовуються засоби інформаційних технологій, хоч є така можливість, ми помітили, що вчителі майже не виконують краєзнавчу роботу.

Тож ми вирішили дослідити наявний загальний рівень підготовленості вчителів до патріотичного виховання.

Для виявлення рівня підготовленості вчителів старших класів до роботи з патріотичного виховання старшокласників нами було проведено тестування, яке дозволило визначити рівень сформованості громадянських і патріотичних якостей вчителів.

Так, 7,8% опитаних вважають, що «Кожна нація має свої звичаї, що виробилися протягом кількох років», 19% – «багатьох століть», 46% – «одного століття», щодо елементу соціальної й культурної спадщини, який передається наступним поколінням і зберігається протягом тривалого часу в суспільстві, як традицію ідентифікували 27,2% вчителів. Ці цифри показують низький відсоток учителів, які орієнтуються в деяких характеристиках патріотичного виховання.

Отримані результати свідчать про нечіткість розуміння більшою частиною вчителів сутності патріотичного виховання, що негативно позначається на процесі його виховання.

Дослідження показало, що з 52 учителів старших класів, на уроках яких ми побували, 28,1% із них враховують вікові та індивідуальні особливості під час патріотичного виховання; 34,7% застосовують на уроках міжпредметні зв'язки; 37,2% використовують засоби інформаційних технологій. Більшість учителів використовують для цього такі форми роботи: читання параграфів на уроці, начитування під диктовку, що, безперечно, не викликає у старшокласників пізнавального інтересу до дослідження патріотичного виховання. Тож, лише невелика частина вчителів готові до систематичної роботи з патріотичного виховання старшокласників.

Причини недостатнього рівня підготовленості вчителів до системної і цілеспрямованої роботи з

патріотичного виховання старшокласників слід шукати у неповному використанні потенціалу навчальних предметів, які вони викладають, відсутності науково-обґрунтованих методик і набору дидактичних засобів (підручників, навчальних посібників, аудіовізуальних та відеозасобів), що забезпечують підтримку в практичному опануванні старшокласниками відповідних знань, умінь, навичок і їх творчого використання у пізнавальній діяльності.

Однією з умов патріотичного виховання учнів ми визначили вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів патріотичного виховання старшокласників. Ця умова була спрямована на підготовку вчителів до роботи з патріотичного виховання, тому нами було проведено серію науково-практичних семінарів, на яких учителі мали змогу ознайомитися з науково-методичними основами організації патріотичного виховання у старшій школі, обмінятися досвідом застосування матеріалів патріотичного змісту на уроках та під час позаурочних виховних заходів, усвідомити й опанувати можливості до застосування розроблених нами педагогічних умов патріотичного виховання старшокласників.

Розроблений нами семінар-практикум для вчителів старших класів «Теорія і методика патріотичного виховання старшокласників» спрямований на оволодіння сутності, змісту, форм, засобів і методів патріотичного виховання старшокласників. Зокрема, на розв'язання таких завдань:

- формування поваги до таких цінностей як справедливність, повага до старших, відповідальність, чесність; утвердження гуманістичної моралі;
- створення сприятливих умов для самореалізації старшокласників відповідно до їх можливостей та інтересів;
- формування шанобливого і толерантного ставлення до інших традицій та культур;
- утвердження почуття патріотизму і відчуття належності до українського народу та рідної землі;
- формування відповідальності та соціальної активності старшокласника, вміння бути демократичним і готовим до участі у процесах самоврядування;
- формування фізичної і психологічної готовності старшокласників до конституційного та громадянського обов'язку перед Державою, розвиток мотивації старшокласників до військової служби;
- формування правової і політичної культури, утвердження поваги до законодавства, Конституції України, державної мови та державної символіки.

Програма семінару розрахована на 54 години. Під час занять учителі старших класів не тільки повинні оволодіти знаннями з теорії патріотичного виховання старшокласників, але й навчитися використовувати ці знання у педагогічній практиці.

Спираючись на теоретичні розробки О. Василенко, А. Єрмоли, під час реалізації програми семінару ми передбачали використання різних форм семінарських занять, які дають змогу педагогічним працівникам бути активними суб'єктами освітнього процесу. Для підсилення спільної розумової діяльності під

час вивчення теоретичного матеріалу з проблеми патріотичного виховання старшокласників в умовах модернізаційних суспільних змін, доречно провести порівняння, зіставлення та узагальнення знань, змістовне групування матеріалу, встановлювати зв'язки між поняттями.

На нашу думку, обговорення на семінарах актуальних проблем патріотичного виховання дасть можливість учасникам ознайомитись із різноманітними поглядами з означеного питання, виявити прогалини у власних знаннях, а це, у свою чергу, стимулюватиме пізнавальні потреби педагогів. Навчальне спілкування під час семінарських занять стимулюватиме комунікативну активність вчителів, формуватиме у них вміння обґрунтовувати свою думку, переконувати, відстоювати власні погляди.

Отже, метою проведення навчальних семінарів є активізація самостійної роботи педагогів щодо вивчення додаткової психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми організації патріотичного виховання старшокласників на сучасному етапі; спонукання вчителів до більш глибокого осмислення теоретичних проблем, застосування теоретичних знань у практиці патріотичного виховання; розвиток здібностей до аргументування власних думок, ведення діалогу та дискусії з означеної проблеми.

Семінари необхідно розпочинати з мультимедійної презентації і загального повідомлення з цитатами із наукових джерел, запропонованих для попереднього ознайомлення. По завершенню доречно провести активну бесіду, в якій колегіально визначати пріоритетні питання для подальшого обговорення.

Висновки. Реалізація відповідних педагогічних умов із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій під час підготовки вчителів до патріотичного виховання сприятиме підвищенню готовності педагогів до здійснення патріотичного виховання учнів. На нашу думку, педагогічні вищі також мають цілеспрямовано створювати такі умови, що дозволить вирішувати завдання патріотичного виховання молодого покоління з урахуванням змін, які відбуваються у суспільстві.

Одержані під час дослідження дані свідчать про виникнення розбіжності між ростом впливу засобів масової інформації на процес становлення особистості й використанням цих можливостей у практиці роботи школи. Сучасний старшокласник перебуває під впливом засобів масової інформації, однак вони впливають на нього стихійно. Нерідко цей вплив негативний. Не навчений адекватному сприйняттю інформації та культурної естетики, сьогоденній старшокласник постійно зустрічається в інформаційному просторі з жорстокістю, смертю, насильством, які не може осмислити критично. Це призводить до того, що старшокласник звикає до зла як до норми, перестає реагувати на нього. Ця перспектива цілком можлива, оскільки вона ґрунтується на психологічних особливостях старшокласників: юнацькому максималізмі, прагненні до швидкого розв'язання проблем і нетерпимості.

Список використаних джерел

1. Гринів І. Робота з батьками : проблеми, реалії перспективи. *Виховна робота в навчальних закладах*. Вип. 14. Київ : НМЦ, 2010. С. 98.
2. Колеснік Є. І. Формування особистісних якостей громадянина-патріота та основні його принципи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(2). С. 111-119.
3. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 30 (83). Київ, 2013. С. 232.
4. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності закладів загальної середньої освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2010. 20 с.
5. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навч.-метод. посіб. Авт. кол. : І. Бех, К. Журба, В. Киричок та ін. Київ : Педагогічна думка, 2011. 240 с.

References

1. Ghryniv, I. (2010). *Robota z batjkamy : problemy, realiji perspektyvy* [Working with parents: problems, realities and prospects]. *Vykhovna robota v navchalnykh zakladakh*, 14, 98 [in Ukrainian].
2. Kolesnik, Ye. I. (2013). *Formuvannja osobystisnykh jakostej ghromadjanyna-patriota ta osnovni jogho pryncypu* [Formation of personal qualities of a citizen-patriot and his basic principles]. *Visnyk Lughansjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagoghichni nauky*, 13(2), 111-119 [in Ukrainian].
3. Makar, L. M. (2013). *Sutnistj osvitnjogho seredovyshha v pedagoghichnomu procesi* [The essence of the educational environment in the pedagogical process]. *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zaghaljnoosvitnij shkolakh*, 30 (83), 232 [in Ukrainian].
4. Oryshko, S. P. (2010). *Patriotychne vykhovannja starshoklasnykiv u procesi turystsjo-krajeznavchoji dijalnosti zakladiv zaghaljnoji serednjoji osvity* [Patriotic education of high school students in the process of tourist and local lore activities of general secondary education institutions]. (Extended abstract of candidate's thesis). Ternopil [in Ukrainian].
5. Bekh, I., Zhurba, K., & Kyrychok, V. (2011). *Systema patriotychnogho vykhovannja ditej ta uchnivsjkoi molodi v umovakh modernizacijnykh suspiljnykh zmin* [The system of patriotic upbringing of children and students in the conditions of modernizing social changes]. Kyiv : Pedagoghichna dumka [in Ukrainian].